

suhteen yhdellä tapaa. Luonnontieteellinen vaikuttaminen hiukkaskiihdyttimissä on tapa laajentaa tavanomaisen kohtaamisemme piiriä, mutta subjekti on upotettu myös tähän todellisuussuhteeseen.

Ideaaliset muodostelmat (mielikuvat, käsitteet, mallit) olisivat tällöin subjektin ja vastassa olevan "jonkin" kohtaamissuhteen mallintamista. Tietävä subjekti on ollut kanssakäymisissä kohteen kanssa eräässä suhteessa ja on muodostanut tämän perusteella säännön, jota vastakin voidaan kohde samassa suhteessa kohdattaessa soveltaa.

Kaukana oltaisiin silloin Popperin näkemyksestä, että teoriat ja mallit kolmannen maailman oliona olisivat "objektiivista" tietoa maailmasta maailman 2 "subjektiivisen" tiedon vastakohtana- ja sellaisina ne eivät tarvitsisi "epistemologista subjektia" (s. 58).

Niiniluodon käsityksiä ja visioita "informaatioyhteiskunnasta" käsitellen soveltuvin osin myös Aittolan-Pirttilän "Tieto yhteiskunnassa" kirjan arvioinnin yhteydessä.

Erkki Karvonen

Tieto yhteiskunnallisena rakenteena

AITTOLA, Tapio & PIRTTILÄ, Ilkka. Tieto yhteiskunnassa. Tiedonsosiologinen tarkastelu. Gaudeamus, Helsinki 1989. 130 s.

Aittolan ja Pirttilän esitys koskee samaa tietoa ja yhteiskunta -aihepiiriä kuin edellä esittelemäni Ilkka Niiniluodon kirja. Teokset eroavat perustavasti toisistaan. Siinä missä Niiniluoto katsoo, että tiedon on määritelmällisesti oltava todellisuutta vastaavaa ja sellaisena epäsubjektiivista, epäpragmaattista, katsovat Aittola ja Pirttilä, että tieto väistämättä aina on yhteiskunnallisten ja pragmaattisten sitoumusten puitteissa tuotettua. Kirja on ensisijaisesti teos tiedon tuottamisesta ja tämän tuottamisen sidonnaisuudesta.

Tarkastelulle luovat pohjan tiedonsosiologian oma traditio (Scheler, Mannheim, Gurvitch), sosiologian klassiset teoreetikot (Marx, Weber, Durkheim) ja uudemmat yhteiskunnallisten tieto/valta -suhteiden ana-

lyysit (Foucault, Bourdieu). Oma tärkeä osuutensa on myös Frankfurtin koulun ajattelijoilla.

Tekijät eivät suoranaisesti määrittele sitä, mitä tieto on ja millä tapaa se olisi erotettava muista käsitteistä. Silti määrittelystä käy luvun "Tieto kokonaisyhteiskunnallisena ilmiönä" alku, jossa viitataan Durkheimiin. Durkheimilaisittain tiedon ytimenä olevat ajattelun muodot (peruskategoriat) ovat "kollektiivisia representaatioita". Yhteisö on luonut ne ja yhteisö myös ylläpitää niitä. Tietynlainen yhteiskunnallinen rakenne tuottaa itseään vastaavan käsitteellisen (tiedollisen) rakenteen. Tämä määrätyn tiedon ja toiminnan rakenne palvelee yhteiskunnan kannalta tärkeitä funktioita. Voidaan sanoa, että tietynlaisena jatkuva yhteiskunnallinen elämä uusintaa arkipäiväisen käytännöllisesti itselleen adekvaattia ajattelun muotoa.

Tietoa on siis kognitiivinen järjestelmä, todellisuuden jäsentämisen tapa. Täten tieto on osa inhimillistä kulttuuria, se on osa kulttuurisesti määrittyneitä merkitysjärjestelmiä ja myös osa sosiaalista järjestystä, todellisuutta. Tieto on usein vahvasti ideologista, harhauttavaa sekä erityisiä yhteiskunnallisia käytäntöjä ja ryhmäintressejä tukevaa. Tietoa tuotetaan yhteiskunnallisesti määrättyneessä tilanteessa.

Tieto "totuutena" on kulttuurin ja tietyn praksiksen sisältäen asia. Kyse on siitä suhteesta, jossa todellisuuden kohdataan ja mikä on tämän kohtaamisen kannalta keskeistä, merkittävää, faktista, olennaista. Totuutta ei voida määritellä vastaavuutena todellisuuden sinänsä suhteen, koska todellisuuden laatu vaihtelee sen mukaan minkälaisen praksiksen ja sen tuottaman ymmärryksen puitteissa se kohdataan. Erilainen kohtaaminen tuottaa Schutzilaisesti sanottuna erilaisen tiedollisen relevanssirakenteen, eri tavoin merkittäväksi rasteroivan kategoriarjestelmän.

• • •

Tekijöiden mukaan tiedonsosiologisessa katsannossa valtiollisesti ohjailun tietopolitiikan ja tietoyhteiskuntakeskustelun takana on suhteellisen naiivi funktionalistinen käsitys tiedon ja yhteiskunnan välisistä suhteista. Tuollaista tietopolitiikkaa tekijät kutsuvat "realistiseksi tietopolitiikaksi" viitaten Raimo Tuomelan realistiseen tietoteoriaan.

Tämä suuntaus rakentuu tekijöiden mukaan seuraaville oletuksille: 1) oletetaan, että on olemassa yksiselitteisesti määriteltävää tietoa, joten arvellaan voitavan tehdä ankara erottelu tiedon ja ei-tiedon välille, 2) oletetaan, että tieto on yksiaineksinen ja mitattavissa oleva suure, mikä mahdollistaa puheen tiedon kasvusta, 3) oletetaan, että tieto itsessään on autonomista, joten tiedon sisältöön eivät siten voi vaikuttaa mitkään hallinnol-

liset, poliittiset yms. toimienpiteet. (s. 121)

Rajaus tietoon ja ei-tietoon on tekijöiden mukaan yhteiskunnallinen konventio ja puhe yksiselitteisestä tiedosta ja ehdottomasta totuudesta on tämän vuoksi naivia. Tiedonsosiologia osoittaa, että erilaisissa yhteiskunnissa ja samassakin yhteiskunnassa historiallisten olojen vaihdellussa tiedon ja ei-tiedon suhde vaihtelee huomattavasti.

Jotta tietoa ymmärrettäisiin oikein yhteiskunnallisena rakenteena, ei sovi käsittää tietoa yksilotteisesti kohdan 2 mukaisesti, vaan todellisuuden jäsenyykset ovat laadultaan heterogeenisia.

Tiedon autonomisuutta (kohta 3) ei tiedonsosiologiassa katsannossa ole olemassa. Kaikki tieto todellisuudesta, kaikki kuvat maailmasta ovat yhteiskunnallisten käytäntöjen tulosta. Joukkotiedotus ei vain välitä tietoa, vaan se luo kuvaa todellisuudesta, uusintaa yhteiskunnallisia ja tiedollisia rakenteita. Joukkotiedotus ja koulutus ovat instituutioita, jotka käyttävät yhteiskunnallista valtaa: ne määrittelevät sitä mikä on "oikeaa" tietoa ja mikä on "epätietoa".

Silti Aittola ja Pirttiläkin itsekkin tulevat ehdottaneiksi erästä jakoa tietoon ja ei-tietoon. He toteavat, että "kun pintatason tiedon eli informaation määrä yhteiskunnassa lisääntyy, todellisen 'tiedon' merkitys on vähenemässä" (s. 9).

Mitä on tämä todellinen tieto? Onko se kenties tärkeää, olennaista, merkittävää tietoa? Näin määritellen tieto on jonkin praksiksen tai ihmiselämän yleensä kannalta relevanttia jäsenyyttä. Tiedon merkittävyys rakentuu intentionaalisuuden struktuurissa. Tämä jää Aittolalta ja Pirttilältä selventämättä.

Myös Pertti Hemánus ja Ilkka Tervonen objektiivisen joukkotiedotuksen projektissaan käsittävät tiedon syvällisenä, tärkeänä, olemuksellisenä. On oireellista, että tämä "tärkeys" on esimerkiksi Niiniluodolle liian pragmaattinen peruste, jotta sen voisi hyväksyä sisällytettäväksi tiedon määritelmään.

Luvussa "Tieto modernin yhteiskunnan nykyisyydessä" luodaan katsaus teollisuusyhteiskuntien uuteen vaiheeseen. Luvussa "Millaiseksi tieto ja kulttuuri muuttuvat?" pohditaan kehitystä tästä eteenpäin. Arviot ovat erilaisia. Tekijät erottavat ainakin kolme näkemystä: 1) teknoutopistien optimistiset visiot, 2) kriittisen yhteiskuntateorian pessimistinen visio ja 3) postmoderni näkemys purkavasta ja ei-purkavasta tiedollisesta jäsenyydestä.

Myös Ilkka Niiniluoto asettaa kirjassaan Yoneji Masudan ja Alvin Tofflerin ynnä muiden teknoutopistien valoisia näköaloja useimmiten marxilaisten kriitikkojen synkempiä visioita vasten.

"Optimistien mukaan tuleva informaatioyhteiskunta tarjoaa mahdollisuudet luonnonvarojen säästämiseen, työn tuottavuuden lisäämiseen, luovaan ja rikkaaseen vapaa-aikaan, ihmisten väliseen esteettömään viestintään ja demokratian kehittämiseen. Pessimistien mukaan tuloksena on luonnonvarojen tuhlaus, ympäristön kauneuden ja terveyden tuhoutuminen, työn mielekkyyden katoaminen, rakenteellinen joukkotyöttömyys, ihmisten valvonta ja kontrolli, itsekäs ja kovaan kilpailuun perustuva fasistinen luokkayhteiskunta" (Niiniluoto 1989, 71).

"Modernit marxilaiset nimittäin väittävät, että yhä integroituneempi ja dominoivampi kapitalistinen järjestelmä säilyy ja vain voimistuu. Kaikki uusi tieto käytetään tuon rakenteellisen harvainvallan suuntaisesti. Uusi tieto tekee kapitalistisen maailmanjärjestelmän toiminnan entistäkin täydellisemmäksi." (Aittola ja Pirttilä 1989, 84)

Ennen kaikkea voidaan kriittisesti kysyä: muuttaako tietotekniikkayhteiskunnan tuleminen millään tavoin työntekijän suhdetta tuotannon välineisiin, tuloksiin ja työprosessiin?

Aittolan ja Pirttilän mukaan ei ole ainakaan havaittavissa kehitystä, joka olisi muuttamassa työn organisointia positiiviseen suuntaan. Esimerkiksi yksinkertainen tietotyö (toimistotyö) voidaan taylorisoida tehokkaasti ja vaativa tietotyö voitaisiin alistaa formaaliin kontrolliin tietosysteemin kautta.

Tofflerilaisen unelman mukaan kolmannen aallon yhteiskunnassa keskityksestä luovutaan ja kehkeytyy uuden kyläkulttuurin aikakausi, jossa ihmiset työskentelevät kotonaan tietokoneiden välityksellä. Onko kaikki näin helppoa? Aittola ja Pirttilä ottavat esiin mielenkiintoisen ajatuksen siitä miten tietotyökin tulisi jakautumaan kahtia. Kapitalismissa työpaikat menevät sinne missä työvoimakustannukset ovat halvat: siis pä toimistotyö voisi siirtyä tehtäväksi teollisuusmaiden kehitysalueille tai halvan työvoiman maihin. Vaativa tietotyö taas keskittyisi entisestään suuriin keskuksiin.

Optimistista ja pessimististä jäsenyyttä lupaavammalta vaikuttaa postmoderni kulttuurinen jäsenyys. Siinä tiedolliset jäsenyykset nähdään yhteiskunnallisia instituutioita uusintaviksi tai sitten niitä purkaviksi. Uusi tiedollinen jäsenyys voi siis joko vahvistaa tai purkaa harvainvaltaisia ja hierarkkisia rakenteita. Tiedonmuodostusta voivat ohjata kriittiseen suuntaan mm. vasta-asiantuntijat, jotka suuntaavat vallan käyttöä ja tietoa ihmisen kannalta paremmiin. Tämä tietää jatkuvaa reifikoituneisiin rakenteisiin kohdistuvaa purkamistaistelua.

Niiniluodon ratkaisu tulevaisuuden yhteiskunnasta olisi puolestaan valistuksen viisauyhteiskunta. Tämä

erottuu esimoderneista vaihtoehdoista (Pentti Linkolan ja islamin malli) ja nykyisistä kovan kilpailun yhteiskunnan vaihtoehdoista (taitotietoyhteiskunta ja kulutusyhteiskunta rintaan elävinä kääntöpuolina). Valistusyhteiskunnassa vallitsevat arvot ovat: totuus, hyvyys, kauneus. Tärkein tietotyyppi on tieteellinen perusteltu tieto. Tärkeimpiä tiedon tuottajia ovat tiedeyhteisöt.

Arveluttavaa tässä on mainittujen arvojen abstraktius: kuka määrittelee niiden konkreettisen sisällön? Vai ovatko arvot platonisia ikuisesti muuttumattomia periaatteita? Toinen ongelma on tieteellisen tiedon keskeisyys. Aittolan ja Pirttilän korostaman näkemyksen mukaan tieteellinen tieto on nykyaikaisen vallankäytön mekanismin ytimessä uusintamassa vallitsevia rakenteita.

Erkki Karvonen

Tutkimuskohteena Hollywood

KERR, Paul (ed.). *The Hollywood Film Industry*. Routledge & Kegan Paul, London and New York; British Film Institute, London 1986. 290 s.

Yksi mielenkiintoisimpia piirteitä tiedotustutkimuksen sisäisten suhteiden kehityksessä viimeisten 20 vuoden kuluessa on ollut elokuvatutkimuksen aseman muutos. Vaikka esimerkiksi Lazarsfeld piti 1940-luvun ohjelma- ja kirjallisuustutkimuksissaan elokuvaa radion ja lehdistön rinnalla *mass communication researchin* täysivertaisena kohteena, 1950- ja 1960-luvulla sen tutkimus kehittyi pääasiassa tiedotustutkimuksen eturintaman ulkopuolella. Tilanne alkoi muuttua 1970-luvun taitteesta lähtien, kun ensin semiotiikka ja marxismi ja sitten psykoanalyysi ja feminismi kohtasivat. Varsinkin Metz ja *Screenin* ansiosta elokuvatutkimus on säteililyt vaikutustaan ei ainoastaan muun elävän kuvan (varsinkin television) tutkimukseen, vaan ylipäätään myös tiedotustutkimuksen metodologiseen ajatteluun. Ilman muun muassa sitä ei se innostus tekstitutkimukseen, joka nyt on arkipäivää, olisi voinut lyödä itseään niin laajalti läpi.

Elokuvatutkimuksen liiallisen tekstihakuisuuden mukanaan tuomat rajoitukset muodostavat Paul Kerrin toimittaman artikkelikokoelman lähtökohdan. Kerr näet katsoo, että suunnilleen kaikki sodanjälkeiset elokuva-teorian ja -kriittien suuntauksukset (Frankfurtin koulukun-

ta, realismikeskustelu, *auteur*-teoria, *auteur*-strukturalismi, genretutkimus, semiotiikka ja psykoanalyysi) ovat kiinnittäneet riittämätöntä huomiota elokuvatalouden ja elokuvatuotannon historiallisesti vaihteleviin ehtoihin. Näin valtasuuntauksukset ovat myös Kerrin mukaan olleet täynnä pitkälle meneviä yksinkertaistuksia. Tällainen on esimerkiksi puhe "klassisesta Hollywood-elokuvasta" jonain jähmeänä ja monoliittisena ilmiönä.

Korjatakseen tilannetta Kerr on koonnut yhteen 12 jo aiemmin julkaistua Hollywoodin elokuvateollisuuden yksityiskohtiin menevää tutkielmaa. Niissä Janet Wasko käsittelee sitä, miten Griffith, "elokuvan isä", pikku hiljaa menetti taloudellisen itsenäisyytensä ja joutui pankkien hallitsemaksi. Edward Buscombe pyrkii puolestaan särkeämään yksipuolista kuvaa Hollywoodin yhtiöiden taloudellisista ja ideologisista siteistä. Esimerkkinään Columbia vuosina 1926-1941 hän yrittää osoittaa, ettei Hollywood suinkaan kaikissa tapauksissa ollut Wall Streetin ja sen ajatusmaailman juoksupoika.

Ida Jeter käsittelee artikkelissaan vähemmän tunnettua Hollywoodin puolta, ammattiyhdistystoimintaa. Hänen kohteenaan on FMPC:n (Federated Motion Picture Crafts) kuusi viikkoa kestänyt lakko keväällä 1937. Kyse oli ammattiliitosta, johon kuului lavastemaalareita, maskeeraajia, kampaajia ja piirtäjiä. Lakon tavoitteena oli saada ammattiliitto tunnustetuksi ja kaikille eri työntekijäryhmille työehtosopimus. Jeter havainnollistaa, kuinka lakko murrettiin Hollywoodin tuottajien ja kansainvälisesti suuntautuneiden ammattiyhdistysjohtajien yhteisvoimin liittovaltion seurattessa sivusta.

Metodologisesti mielenkiintoisin on Edward Braniganin artikkeli elokuvan historiankirjoituksesta. Esimerkkinään värielokuvan synty ja vakiintuminen Branigan erittelee neljää erilaista ilmiölle annettua selitystä (Terry Ramsayen, Lewis Jacobsin, Douglas Gomeryn ja Jean-Louis Comollin). Comollin tunnettua, *Cahiers du cinéma* 1971-1972 ilmestynyttä analyysia Branigan pitää parhaana, koska Comolli on metodologisesti tietoinen siitä, mitä tekee, ja koska hän pystyy antamaan uusia tulkintoja tunnetuille tosisekoille.

Päinvastoin kuin liian monet kirjoitukset Hollywoodista ja sen elokuvista teoksen artikkelit pystyvät tarjoamaan lukuisia uusia tietoja Hollywoodin talouden, tekniikan ja tuotantotavan kehityksestä. Tällaisina ne tulevat hyvin Kerrin keskeistä teesiä siitä, kuinka akateemisessa elokuvatutkimuksessa tapahtunut työnjako historiallisen (empirisen) ja ahistoriallisen (teoreettisen) tutkimuksen välillä tulisi murtaa. Tai sama sanottuna Althusserin ja semio-marxismin kielellä: elokuvaa ei tule tarkastella pelkästään ideologisena, vaan myös taloudellisena ja poliittisena koneistona. Vasta näiden eri